

Optimism och orosmoln

Tomas Hammar

Lyckad integration kräver framför allt arbete och inkomster. Dagens situation kan därför inte enbart skyllas på en misslyckad integrationspolitik. När tidskriften i&m startades 1973 såg både Sverige och världen annorlunda ut.

Låt mig börja med att berätta om en flykting som kom till Sverige och om hans första erfarenheter av vår integrationspolitik. Han kom från en polsk-judisk familj som förts till koncentrationsläger och förintelse. Han hade själv bland annat suttit i Bergen-Belsen. Vid krigets slut var han 16 år gammal. Han var sjuk och svag men han levde, liksom också hans två bröder. År 1950 kom han som så kallad kvotflykting med en transport till Sverige.

När han fyra år senare skulle ut i arbetslivet, testades han av ett psykotekniskt institut i Göteborg, som ställde diagnosen att han "endast kunde utföra enklare kontorssysslor". Han vägrade acceptera det omdömet. För honom var det totalt felaktigt, och han skulle snart visa att det var så. Han bröt sig en alldeles egen väg genom livet, och han uträttade verkliga storverk. Framför allt spelade han en betydande roll för att bygga upp och reformera den svenska integrationspolitiken.

Den man jag talar om är mycket riktigt David Schwarz, flyktingen som för 30 år sedan startade tidningen *Invandrare & Minoriteter*. Vi som känner hans okuvliga energi, vet att han omöjligt kunde slå sig till ro med en sådan diagnos som den han fått i Göteborg. David Schwarz gick på folkhögskola, läste på Hermods och tog 36 år gammal studenten 1964. När jag först lärde känna honom, läste han sociologi och pedagogik på universitetet i Stockholm, tills han blev fil lic i pedagogik.

Invandrare & Minoriteter publicerade 1991 ett temanummer om psykisk hälsa. I det berättade David Schwarz om sina egna erfarenheter av integrationsmyndigheternas goda planering och vänliga bemötande, men också överdrivna och passiviserande omhändertagande. Så hade det varit på 50-talet, och så var det fortfarande på 90-talet, skrev han. Att tillhöra en etnisk grupp

var i Sverige ett stigma och ett handikapp. Artikeln är mycket bra. Det upplever jag, när jag nu långt efteråt, läser om den igen – men jag blir lika ambivalent som jag alltid blivit när jag läst David Schwarz – jag kan inte hålla med om allt, det blir ofta så tillspetsat. Men David Schwarz har haft rätt i mycket av sin kritik, och vi är många som läst hans ledare och lyssnat till hans ivriga röst, och efter hand tagit till oss vad han predikat för oss.

Vad har hänt på 30 år? Har invandrar- eller integrationspolitiken misslyckats? David Schwarz skulle nog säga att den har det. Mitt eget svar blir ett "både och" – jag är mer optimistisk. Men framför allt kan jag inte svara enkelt och klart, därför att Sverige och världen år 2003 inte är desamma som 1973, och inte minst har invandringen har förändrats radikalt. Sverige hade under de 20 åren före 1973 tagit emot fler utländska arbetare än någonsin tidigare. De hade kommit för att de behövdes i en växande industri, särskilt metall- och textilindustri. Men i det här landet som annars är berömt för sin iver att planera, hade ingen tänkt på vad som skulle hända på lång sikt, vad målen för invandringen var. Vi hade inte någon integrationspolitik före 1965. Det var det som David Schwarz ropade ut, när han startade den kända assimileringdebatten i DN i november 1964.

Under 1970-talet förändrades invandringen. Trots stoppet 1972 invandrade under de följande åren ungefär lika många som tidigare, men nu var det främst fråga om familjanknytning och om några tusen flyktingar per år. Det fanns inte lika många jobb i tillverkningsindustrin som tidigare, och tillgången på svensk arbetskraft ökade när fler kvinnor gick ut i arbetslivet. Lägg till detta alla andra förändringar i teknik, samhälle och miljö i Sverige och i omvärlden, så framgår det klart att det inte går att utan vidare jämföra integrationen 1973 och 2003!

30
år
med
i&m
INVANDRARE & MINORITETER

Artikeln utgår från det anförande som hölls under jubileumsseminariet i riksdagen, november 2003.

Men i ett trettioårs perspektiv är det inte svårt att se att David Schwarz fått rätt i en rad frågor som han argumenterat starkt för i i&m: En av hans centrala teser är att etniska minoriteter skall garanteras valfrihet och samtidigt få ett gott stöd från statens sida. Invandrarna skall stå fria och de skall inte styras av myndigheterna och deras pengar. Det var därför fel att ge invandrarverket i uppdrag att dela ut statens bidrag till invandrarernas organisationer. Tidningen i&m och redaktören Schwarz var i många år en oppositionell och kritisk röst, man visste inte att han snart skulle visa sig ha alldeles rätt. Men rätt fick han när samer, judar, Tornedalsfinnar, Sverige-finländare och romer tillerkändes minoritetsställning. Ändå är David Schwarz troligen alltså missnöjd, eftersom han anser att stödet är otillräckligt och att minoriteterna inte har fått full autonomi.

Tidningen "Invandrare & Minoriteter" startade 1973 samma år som en invandrarutredning lade fram sitt förslag till en ny svensk "invandrar- och minoritetspolitik". Samma namnskick men olika tonvikt, för snart visade det sig att den officiella invandrarpolitiken egentligen inte var en minoritetspolitik. Under 1980-talet försvann ordet minoritet helt, för att år 2000 återupprättas igen, genom att landets ursprungliga minoritetsspråk erkänns.

i&m har till slut fått rätt på en annan viktig punkt, när Statens invandrarverk (SIV) för ett par år sedan delades upp i Migrationsverket och Integrationsverket. David Schwarz har alltid krävt detta. Han ville helst att SIVs integrationsarbete skulle avskaffas! Vi har haft olika åsikter och ofta diskuterat detta, för jag tror själv på SIVs gamla kombination av en snällhet för integration och en stygg för utvisningar och nejsägande. Den ordningen har varit originell, eftersom de flesta länder delat upp ansvaret på en snäll och en stygg myndighet på det sätt som David Schwarz förordat. Paradoxalt nog har Norge just nu när vi bytt till två verk, gått över till vårt gamla system med ett enda verk, det norska utlänningsdirektoratet. För mig är denna organisationsfråga angelägen därför att den handlar om sambandet mellan integrationspolitik och kontrollpolitik. Vi glömm

ofta bort sambandet eller observerar det inte, men det är starkt och betydelsefullt. Det finns många exempel på att länder som stoppar invandringen i samma stund satsar på integrationspolitiken. Man gör det för att visa att fastän många utlännningar hejdas, är de som redan släppts in i landet välkomna och de har rätt att delta i samhället på samma villkor som alla andra. Hur man utformar invandringens regleringen spelar roll för hur det går med integrationen, och tvärtom integrationspolitiken påverkar invandringens storlek och därmed behovet av begränsningar.

Idag när kontrollen är hård, står integrationen i fokus. Vi har ingen invandrarminister men dels en flykting- och dels en integrationsminister! I motsats till tidigare skall vår integrationspolitik bara gälla de första åren i Sverige. Särskilda åtgärder skall alltså inte vidtas för invandrare som vistats här längre tid. De åtgärder som vidtas skall vara allmänna, det vill säga riktade till alla människor som bor i de utsatta områden där sådana åtgärder behövs. Resultatet blir ungefär detsamma som tidigare, eftersom många invandrare bor i de utsatta områdena. Karin Borevi som skrivit en fin doktorsavhandling om integrationspolitik i välfärdsstaten säger att denna 1997 års integrationspolitik mest är ett skifte från en terminologi till en annan. En ny retorik alltså, ungefär som det var 1968 när Sverige började bedriva ett positivt opinionsbildande arbete och beslöt att säga invandrare i stället för utlännningar. Begrepp blir nöta med tiden och när de utnyttjas på ett nedsättande

Foto: Lars Numan, Presens Bild

Flertalet nyanlända kommer i dag från olika konflikthärder, som kvinnorna från Bosnien som mist både män och söner.

vis, vill man till slut undvika dem. Men de hänger med, det går inte så lätt att bli av med dem.

För femton år sedan skedde i tysthet en stor förändring i invandringen och i politiken. Från år 1985 ökade flyktinginvandringen starkt från Mellan-Östern (palestinier, kurder) och från kriget mellan Irak och Iran. Ett nytt flyktingmottagande system infördes och flyktingar spreds över hela landet enligt en "Hela Sverige strategi". 1988 skedde en kommunal folkomröstning i Sjöbo som visade att många

väljare var missnöjda med flyktingpolitiken, fastän ännu inget av partierna i riksdagen hade gett plats för sådana yttringar. Åren 1991-94 tog representanter för missnöjespartiet Ny Demokrati plats i riksdagen. De stora partierna ville undvika att något liknande hände igen, och framför allt ett parti som Fremskrittspartiet i Norge och Dansk folkeparti i Danmark skulle komma in i riksdagen. Partierna har försökt vinna tillbaka och hålla kvar väljare som kunde tänkas gå till sådana partier. Fram till i år har de två stora partierna s och m varit ense om hur invandringsregleringen och flyktingpolitiken skall skötas. Men för första gången under dessa 30 år har tre riksdagspartier v, mp och fp brutit den partipolitiska enigheten. De har framfört kritik och begärt voteringar. En mycket lång icke politisk eller apolitisk period har därmed tagit slut, och en mer politiserad har börjat.

Häri ligger, tror jag, en viktig skillnad mellan 1973 och 2003. Vi har lämnat bakom oss en tyst period då politikerna lämnade över viktiga avgöranden i invandringsfrågorna till departementets tjänstemän, till invandrarverket, till utredningar, till experter och forskare, och då många gärna lyssnade till en oppositionell röst och läste en fri tidning som

i&m som argumenterade kritiskt, obundet av partierna och utifrån sina egna etniska erfarenheter. Vi befinner oss sedan 1990-talet i stället i en politiserad period och hösten 2003 spetsades frågorna till ytterligare. Frågan var hur stor arbetskraftsinvandring vi kan komma att behöva när befolkningen åldras och hur pass fri invandring vi kan tillåta när EU utvidgas. Det finns en risk för att kortsiktiga behov får spela för stor roll, att vi glömmer att invandring har verkningar i flera generationer, och att integrationsfrågan tappas bort igen. Partipolitiker tänker ofta kortsiktigt på nästa val, och de kan inte nå resultat tillräckligt snabbt med frågor sådana som invandring och integration.

Politikerna kan inte trollo - arbete och inkomst avgör

Jag ska sluta med att försöka skissa på ett svar på frågan om integrationen lyckats eller ej, åren 1973-2003. Mitt svar är ungefär att mycket fattas men att Sverige ändå klarat uppgiften något bättre än de flesta jämförbara invandringsländer i Europa. Jag tänker då särskilt på följande:

För det första bedöms invandring ofta utifrån *en välkänd generationsteori*. Man säger att första generationen kan arbeta sig upp, få bra löner, status, fint boende och socialt erkännande. Men först den andra generationen som växer upp i invandringslandet och går i skola där, lär sig språket och sederna perfekt, lär sig att ta för sig, synas, höras, delta. Den tredje generationen visar ett nytt intresse för familjens ursprung. Den har råd med det, sedan integrationen helt säkrats. I Sverige stämmer detta ganska bra. På alla samhällsområden möter vi den andra generationen. Kanske beror det på att invandringen började redan på 50- och 60-talen och på att Sverige alltid uppmuntrat familjeinvandring med fast bosättning, barnbidrag och sociala förmåner.

För det andra har inget populistiskt invandrarfientligt parti (utom Ny Demokrati) utmanat riksdagspartierna. Detta har gett den sorts apolitiska arbetsro som jag berättat om. Varför har vi inte fått ett sådant parti i Sverige, när både Norge och Danmark har det? Svaret kan vara att vårt valsystem gynnar stora partier, och att partierna har varit framgångsrika medlemspartier. Men framtiden är osäker för valsystem och partier förändras.

För det tredje har Sverige starka fackliga organisationer och tack vare dem har vi länge haft en relativt begränsad grå eller svart arbetsmarknad och därmed också kunnat undgå illegal invandring. Nu går det inte längre. LO har varnat regeringen för att EUs utvidgning 2004 kan leda till allvarliga problem på arbetsmarknaden, och paradoxalt nog ökar den illegala invandringen mer ju hårdare invandringskontrollen är. Här finns alltså en växande oro.

För det fjärde har den svenska välfärden direkt betydelse för integrationen, eftersom målet med välfärdspolitiken är att genom jämlikhet (det vill säga ej för stora olikheter ekonomiskt och socialt) skapa en solidaritet och gemenskap,

Lära i verkligheten

www.iochm.com

När du försöker möta kraven i den mångkulturella skolan

När du söker nya teorier och praktiska erfarenheter av interkulturell undervisning

När du behöver fakta mot fördomar

Specialnumret "Lära i verkligheten" är särskilt framtaget för att passa lärarutbildningens krav men vänder sig till alla som undervisar.

Läs mer på vår hemsida!

i&m
INVANDRARE & MINORITETER

Foto: DEX, Pressens Bild

1965 arbetade italienske Luciano Veschetti som svarvare i Agas verkstäder på Lidingö. Han kom till Sverige redan 1947 - som de flesta på den tiden - direkt till ett väntande arbete på ASEA i Västerås.

en integration som omfattar alla (ej bara invandrare, men dem också). Men när vi frågar om integrationen har lyckats, måste vi granska många fler områden. Jag kan här bara nämna ett av de viktigaste, nämligen arbetslivet. Många asylsökande och flyktingar har drabbats hårt och knappast blivit integrerade därför att de har kommit under en period då arbetslösheten varit hög. De som påstår att integrationspolitiken misslyckats helt, tänker framför allt på alla dem som hamnat utanför arbetsmarknaden. Det som hänt är allvarligt, och här krävs stora insatser. Men politiken bör inte dömas ut alldeles.

Kanske är min summering trots allt en väl optimistisk tolkning men den innehåller också stora orosmoln. Politikerna kan tyvärr inte trolla. De sätter upp vissa nödvändiga ramar, men det som avgör hur det går är till slut ekonomi, arbete, bostad, skola, sociala nätverk och sociala resurser. Det som krävs är att de som kommer som invandrare inte bara blir välkomnade, utan framför allt att de får arbete och inkomst och att de får använda sin kompetens. Mycket är därför kvar att göra.

Vi har lärt oss en hel del på dessa 30 år. Men vi glömmer också fort. Det gäller att sprida kunskaperna, att väcka intresse för frågorna och få till stånd ett

åsiktsutbyte. Det känns därför helt rätt att få sluta med att säga att chefredaktör Nora Weintraub tillsammans med sina medarbetare har gjort *Invandrare & Minoriteter* till en vacker tidning i modern layout och med lockande bilder, en "ung 30-åring" med ett levande, aktuellt och rikt innehåll. *Invandrare & Minoriteter* kommer att behövas under många år framåt.

TOMAS HAMMAR ÄR PROFESSOR EMERITUS,
CEIFO, STOCKHOLMS UNIVERSITET

26 februari - 14 november 2004

Här - en del av mitt jag.
Vi föds med det.
Vi fixar med det.
Vi skyler det.

Känsla för hår

En utställning om ideal och identitet,
om fåfänga och skönhet,
om äckel och tabun.

FITTJA GÅRD

www.mkc.botkyrka.se Telefon 08-530 625 68